

EL TREBALL COOPERATIU COM A MÈTODE D'EXPERIMENTACIÓ EN L'ART

TREBALLAR L'EDUCACIÓ ARTÍSTICA A L'EDUCACIÓ INFANTIL

Treball Final de Grau

Anna GUSÓ i BOSCH

4rt curs: Mestra d'Educació Infantil

Professora: Eulàlia Collelldemont i Pujadas

Grau en Mestre d'Educació Infantil

Menció: Educació Inclusiva i Atenció a la diversitat

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic

17 de Maig de 2013

RESUM:

Els objectius de l'estudi realitzat en aquest treball són: comprovar que l'educació artística també pot ser una eina d'inclusió a l'escola, conèixer els beneficis de l'experimentació/exploració en l'art, i observar com aquests influeixen en l'aprenentatge dels infants, i finalment veure els beneficis del treball cooperatiu com a mètode d'experimentació en l'art.

L'estudi s'ha realitzat a partir d'una recerca teòrica i d'una part pràctica de diverses sessions amb la col·laboració dels infants de P4 de l'escola Joan XXIII d'Hostalets de Balenyà. La pràctica s'ha anomenat "Art amb pedres", que com el seu nom indica, les pedres eren l'element natural que han utilitzat els infants per a convertir-se en veritables artistes!

Paraules clau: art, inclusió, treball cooperatiu i experimentació/exploració.

ABSTRACT:

The aims of the study are: check that the artistic education can be an inclusion tool in the school, know about the experimentation/examination profits in art, and watch how they influence in child learning and finally watch the profits in cooperating work as a experimentation method in art.

This study has realized through a theoretical research and a practical research in sessions with the P4 infants of Joan XXIII d'Hostalets de Balenyà school. The practice was told "Art amb pedres", like its name indicate, the stones were the natural element which infants used for become an artist!

Key words: Art, integration/inclusion, cooperating work and experimentation/ examination.

INDEX

1.	Introducció	3
2.	Hipòtesi:	5
3.	Objectius:.....	5
4.	Metodologia	6
5.	Fonamentació teòrica.....	7
	5.1- Com entén l'escola el concepte d'educació artística?	13
	5.2- L'educació inclusiva i el treball cooperatiu des de l'educació artística.....	18
6.	Proposta: "Art amb pedres"	23
	6.1- Explicació del centre.....	23
	6.2- Justificació i explicació de la proposta	24
	6.3- Observacions de les sessions pràctiques i anàlisi	34
7.	Conclusions.....	41
8.	Reflexió final	45
9.	Bibliografia.....	46

1. Introducció

A continuació es presenta el següent treball realitzat per Anna Gusó Bosch, com a treball de Final de Grau de Mestre d'Educació Infantil.

Si mirem de desglossar el títol del treball que a continuació es presenta, hi trobem quatre dimensions clares i aspectes concrets de l'estudi: la tècnica de l'aprenentatge cooperatiu, la metodologia de l'experimentació, la dimensió de l'art, i finalment la el principi de la inclusió.

Tot i els temors abans d'iniciar aquesta nova experiència, tenia una idea molt clara, vincular en el treball l'art i l'educació. En un principi el títol era “ L'aprenentatge experimental per a l'aprenentatge cooperatiu i la inclusió a l'escola a l'etapa d'educació infantil”. Però no era un títol massa entenedor, després d'algunes entrevistes i dels consells de l'Eulàlia Collelldemont, la mestra i tutora del Treball de Final de Grau, i en Joan Solé, mestre que em va fer el Seminari de Mètodes d'Investigació, vam aconseguir acotar i fer els canvis necessaris en el títol del treball. I l'acotació resultant ha estat la següent: “L'aprenentatge cooperatiu com a mètode d'experimentació en l'art”.

En el següent treball es busca profunditzar en l'art a l'escola, àmbit que actualment es mira d'anar introduint i treballant de manera més implícita a les escoles, tot i que trobem que al nostre país es troba poc desenvolupada. L'art és una àrea que degut a la seva universalitat pot generar molts avantatges i estratègies en una educació intercultural i inclusiva. Per tant, en aquest treball es concep l'art com a un espai ple d'estratègies per a la inclusió escolar. Això es plasma a l'escola, però també en la recepció artística d'aquelles peces artístiques que ens obren nous horitzons dins la societat, tot i que també pot ser social.

A més, l'estudi vol donar a conèixer la diferència que hi ha a l'hora de propiciar l'art a l'escola treballant-ho de manera individual i de manera cooperativa.

Amb la finalitat d'aprofundir en aquests conceptes, el treball consta de:

- Una recerca bibliogràfica relacionada amb els temes claus del treball comentats anteriorment. Així, per a la confecció del Treball Final he utilitzat referències bibliogràfiques de diferents autors els quals han escrit al voltant del món de l'art, i la relació que té aquest amb l'escola; i documents oficials com són el Currículum d'Educació Infantil, entre d'altres.

- Una aplicació pràctica. També m'he basat molt en l'experiència de la part pràctica. I és que tenir una experiència d'aquesta dimensió és molt gratificant, no només amb l'activitat, sinó també quan ja està acabada i es pot analitzar i reflexionar tenint en compte tot el que s'ha après realitzant la recerca i tots els coneixements que s'han extret.

Aprofitant l'estància a l'escola en el període de pràctiques d'aquest 4rt i últim any de carrera, es duu a terme una experiència pràctica amb els alumnes de P4 de l'escola Joan XXIII d'Hostalets de Balenyà, la qual s'ha anomenat "Art amb pedres". Aquesta experiència ha resultat ser una inspiració després d'un procés de reflexió gràcies a l'estada als Serveis Educatius Municipals de Pistoia, en les pràctiques del tercer any de carrera, on es té una consciència molt diferent de l'art a l'escola, i el sentit estètic de l'ambient.

"Art amb pedres" ha estat dissenyat per tal que els infants poguessin viure de manera planera i sintetitzada el procés que majoritàriament segueixen els artistes a l'hora de realitzar la seva obra, des del moment d'inspiració fins el moment de l'exposició de les obres. S'han realitzat sessions per tal de veure el treball a nivell individual com en grup.

Crec que els límits, molts cops, ens els posem les persones mateixes, i no estava disposada a posar-me'n cap. Amb això vull dir que perquè pugui arribar a ser una bona mestra, primer haig d'observar i aprendre molt. Ara tot just sóc una aprenent i començo a trepitjar tot aquest gran món. No em volia conformar a observar, viure, i escoltar només experiències d'escoles de la nostra terra, vull i necessito veure altres realitats per poder entendre i anar més enllà.

2. Hipòtesi:

Com que em preocupa el procés d'educació artística de les escoles, per això he escollit fer recerca sobre aquest tema. Per la realització d'aquest treball, m'he plantejat dues hipòtesis. Amb la recerca teòrica i la intervenció educativa, es comprovarà si es compleixen o no. La hipòtesi és la següent:

- L'Educació artística potencia la inclusió a les aules. Una via per potenciar aquest procés és l'aprenentatge i l'experimentació.

Aquesta hipòtesi es vol verificar a partir de la reflexió que s'ha dut a terme durant la formació gràcies al marc teòric, contrastant-ho amb la intervenció pràctica duta a terme a l'escola Joan XXIII.

3. Objectius:

Per a l'elaboració d'aquest estudi, em plantejo els següents objectius:

- Comprovar que l'educació artística també pot ser una eina d'inclusió a l'escola.
- Conèixer els beneficis de l'experimentació/exploració, i observar com aquests influeixen en l'aprenentatge dels infants.
- Veure els beneficis del treball cooperatiu com a mètode d'experimentació en l'art.

Per aquest motiu, em plantejava com a objectius de procés:

- Fer una recerca bibliogràfica per tal que m'ajudés a adquirir coneixements a l'hora de fer la investigació.
- Realitzar una part pràctica a l'escola per tal de contrastar la informació teòrica i així treure'n conclusions.

4. Metodologia

Aquest és un treball d'investigació-acció, amb perspectiva interpretativa, ja que la intenció del treball ha estat conèixer unes realitats i analitzar com l'art influeix en la inclusió de l'aula. La investigació té una orientació metodològica centrada a la interpretació i la comprensió de les dades tant teòriques com observades en la pràctica. Per això, l'objectiu principal és descriure i interpretar la realitat que es desenvolupa en el centre i en l'activitat proposada.

Per a l'estudi s'ha fet una aproximació als conceptes que sustenten la pràctica "Art amb pedres".

S'observen i s'exposen quines són les diverses conductes que els infants estableixen en la metodologia de l'aula i en l'activitat en concret. A través d'aquestes s'extreuen les idees i reflexions principals com a resultat per poder contrastar-ho posteriorment amb el marc teòric.

L'estudi pràctic s'ha dut a terme en una situació real, amb la participació dels dos grups de P4 de l'escola Joan XXIII d'Hostalets de Balenyà.

Així doncs, les fases de recerca han estat:

- Estructuració del plantejament i anticipació de les dificultats.
- Recerca teòrica.
- Proposta pràctica.
- Observació.
- Anàlisi de la proposta pràctica.
- Interpretació dels resultats.
- Conclusions

5. Fonamentació teòrica

Hem de tenir en compte que el concepte d'art ha patit al llarg dels anys una evolució bastant notable. En el transcurs de la història, hem pogut veure una notable evolució. En el passat no es considerava que els artistes expressessin amb l'obra les seves necessitats emocionals o espirituals, simplement es considerava als artistes les persones amb bones qualitats artesanes, les quals majoritàriament se les contractava per a treballs puntuals.

En canvi, avui en dia aquest concepte ha canviat, i ja no es valora simplement el treball ben fet, sinó que en l'art hi influeixen moltes altres característiques, com són l'estètica, la funcionalitat, el significat, la idea, etc. Així doncs el podríem considerar "Un continuo examen de nuestra conciencia perceptiva y una continua expansión de la conciencia del mundo que nos rodea"(FREELAND, 2003:214).

Per tant, a part del sentit estètic, l'art s'ha convertit en una forma d'expressió, a vegades amb sentit provocador, per acostar o fer viure als espectadors un sentiment, una emoció, etc. També pot ser el reflex de la personalitat de l'artista, dels seus temors, inquietuds, fantasies, etc, com també trobem obres d'art com a eina de protesta.

Segons Jové (JOVÉ, 2008:32):

"L'art hauria de ser un àmbit de llibertat, dedicat a utilitzar el "laboratori de la ment". Segons ell, "l'artista tracta la seva ment com si fos un camp d'experimentació. Un camp d'experimentació en què treballa al voltant del món dels colors, les formes, els significats, les emocions estètiques...[...] la conducta artística demana que totes les funcions mentals (la percepció, la memòria, la imaginació, el pensament...) siguin activades amb extraordinària flexibilitat i fluïdesa. Amb àmplia llibertat".

Dins d'aquesta llibertat que ens diu l'autor, és quan l'individu busca la màgia, allò sorprenent, suggeridor, impactant...del material amb el qual treballa. Contemplar i produir art comporta submergir la vida mental en un món un tant peculiar.

Segons el mateix autor (JOVÉ, 2008:32) "en aquest món existencial, la ment sol embarcar-se en viatges sense ruta fixa. Per això, va com l'anell al dit a l'art la celebèrrima frase de Machado: "Es fa camí al caminar."

Dit això, podríem considerar aquesta tasca d'un infant de quatre anys, una peça artística?

Peça artística anomenada "La lluna plena" d'un infant en la proposta "Art amb pedres"

Dins l'art també hi trobem molt pròxima la paraula "bellesa", però aquest és un concepte completament relatiu per a cadascú. Tothom té gustos i perspectives diferents, per això trobem la dificultat a l'hora de definir ben bé què és l'art. Per parlar d'art, també trobem unes paraules clau que s'han de tenir en compte a l'hora de descriure l'art, com per exemple l'estètica.

Segons Tolstoi (TOLSTOI, 2012:28):

"Tales eran en Europa las diversas teorías estéticas cuando Kant (1724-1804) propuso la suya, que ha sido luego una de las más célebres. La teoría estética de Kant puede resumirse así: El hombre conoce la

naturaleza fuera de él, y se conoce a sí mismo en la naturaleza. En la naturaleza busca la verdad; en sí mismo busca la bondad. La primera de esas investigaciones pertenece al dominio de la *razón pura*; la segunda, al de la *razón práctica*. Pero, además de estos dos medios de percepción, existe también la capacidad de juzgar, que puede producir <<juicios sin conceptos y placeres sin deseos>>. Esta capacidad es la base del sentimiento estético. La belleza, según Kant, es, de una manera general y necesaria, sin concepto y sin utilidad práctica. Desde el punto de vista objetivo, es la forma de un objeto que agrada, con tal de que este objeto nos agrade, sin cuidarnos para nada de su utilidad”.

Personalment la imatge anteriorment presentada “La lluna plena” la considero art, i més quan l'autor és un infant de 4 anys el qual va posar com a títol de l'obra “La lluna plena”. Com he dit abans, com que l'art és molt relatiu, potser si sabés que l'obra l'ha realitzat un adult, no la consideraria tant artísticament motivant, però davant d'una peça artística crec que l'espectador hi té en compte l'edat i la cultura de l'artista, i si es sap la història, també.

M'agradaria fer esment de dues anècdotes que em van ocórrer amb dos infants durant la intervenció educativa d'“Art amb pedres”, i que m'han fet reflexionar i créixer com a futura mestra. Resulta, que durant la tercera sessió de la intervenció (l'elaboració de la peça artística), tots els infants van realitzar dibuixos amb pedres que a primer cop d'ull es podia veure clarament de què es tractaven. Per exemple, van dibuixar flors, cargols, cares, lletres, aranyes etc. Em vaig fixar amb la làmina d'un dels infants, i vaig veure que hi tenia un piló de pedres al mig col·locades en forma d'esfera, i ell se l'anava mirant. En un primer moment, vaig pensar que encara estava pensant amb el què podia dibuixar, i s'havia guardat les pedres esperant el moment de motivació. Però com que el temps de la sessió s'esgotava, em vaig apropar a ell i li vaig dir “- *Ens queda molt poc temps! Que no saps què dibuixar?*”, i ell, amb cara de disgustat, em va contestar “- *jo ja fa estona que he acabat*”. En aquell moment va semblar que em llencessin una galleda d'aigua freda pel damunt. De cop vaig pensar que m'havia deixat endur massa de pressa per les suposicions, cosa que no hauríem de fer mai. Fins i tot em va fer vergonya preguntar-li

què és el que havia dibuixat. Em va sorprendre més encara quan em va respondre que havia dibuixat “La lluna plena”.

Com que les sessions les vaig dur a la pràctica amb els dos grups de P4, a l'altre classe em va passar un fet més o menys com l'anterior, però en aquest cas ja tenia la lliçó ben apresada. Em vaig fixar que un dels infants, dedicava molta estona a pensar què és el que volia fer. Durant aquesta estona mantenia la làmina de paper dinA3 buida, de tant en tant col·locava alguna pedra, la tornava a treure, i així fins que de cop i volta es va decidir a portar a terme la creació. Em vaig fixar i no era capaç de comprendre gens el dibuix. L'infant col·locava les pedres lentament separades unes de les altres, ocupant tot l'espai. Es veia una dedicació plena en la tasca, l'infant anava col·locant les pedres estratègicament i amb la seva lògica. Durant l'elaboració de l'obra, anava fent petites pauses per allunyar-se i poder veure amb perspectiva el que anava creant. Jo, com que veia clarament que estava elaborant el seu dibuix amb molta èmfasi, però no acabava de trobar-hi la lògica, ja que el dibuix en si no mostrava cap significat, em vaig apropar a ell, i gràcies a la lliçó de l'altre infant, li vaig preguntar directament “- i tu, què has dibuixat?”, i em va respondre molt il·lusionat “- el cel ple d'estrelles”.

Per a mi va ser un moment màgic. Em vaig quedar parada en veure que la creació d'un infant tant petit podia anar més enllà d'una simple representació d'un objecte. Les peces artístiques que anteriorment he descrit, personalment em van aconseguir fer remoure moltes emocions i expectació.

Hem de ser conscients de la extraordinària evidència de la creativitat humana. S'ha de compartir la idea que tothom, repeteixo, tothom, és creatiu. Des de l'escola s'ha de potenciar aquest sentiment, proporcionar als infants activitats perquè s'hi sentin i s'ho creguin. Temps enrere només els artistes eren considerades les persones amb creativitat, i qui no era artista era perquè no tenia creativitat.

En relació al primer objectiu que em marcava pel treball (conèixer els beneficis de l'experimentació/exploració, i com influeix en l'aprenentatge dels infants), penso que

l'exploració dels materials, proporciona a l'ésser humà unes activitats mentals molt beneficioses per el creixement personal. Amb això vull dir, que quan una persona es proposa construir una cosa amb les seves pròpies mans, amb el seu propi gust i criteri propi, s'ho fa tan seu i és tanta l'estimació per el que està creant que activa molts processos de pensament.

Les persones que es dediquen al món de la docència, però també la societat en general, hem de tenir en comte una fet important: el món és constantment canviant, no sabem quins canvis hi haurà i per tant hem d'educar als infants a experimentar i potenciar la creativitat. Considero que l'educació artística fa que la persona utilitzi pensaments i habilitats que entrenen per a la continua adaptació del món. Per exemple, l'artista rarament es sent cofoi al primer intent que fa en l'elaboració de la peça artística, passa per molts moments de dubtes, de remodelacions, aprèn a lluitar per tal d'aconseguir el seu objectiu inicial, fa un procés de reflexió constant i autoavaluació. I tot això són eines que poden ajudar per a afrontar el futur canviant que ens espera.

Aquests processos de raonament són molt convenients que els infants els experimentin ja que els ajudarà per a la quotidianitat de la vida, ja que les persones estem en una constant autoavaluació i reflexió de les coses que fem.

El senyor Ken Robinson, un expert sobre el tema de la creativitat i la innovació, va mencionar a la conferència sobre les TED¹ a Los Angeles, la idea que les escoles han d'educar la creativitat per tal de poder fer front a el món en què vivim de constant canvi. Per això, critica que les escoles maten la creativitat nata que té l' infant, i que tan necessita per anar-se adaptant als nous canvis.

¹ TED (*Technology, Entertainment, Design*): És una organització sense ànim de lucre dedicada a oferir anualment un congrés amb xerrades d'idees dignes de compartir.

És important recordar i tenir en compte la teoria de H. Gardner, que ens diu que hi ha els següents tipus d'intel·ligència:

- **Lògico-matemàtica:** Els infants els agrada calcular, utilitzar el raonament, preguntar, resoldre enigmes lògics, experimentar, etc.
- **Musical:** Expressar-se amb ritmes i melodies, cantar, xiular, entonar melodies, portar el ritme amb els peus o les mans, escoltar, etc.
- **Cinètico-corporal:** Utilitzar les sensacions corporals, ballar, córrer, ballar, saltar, tocar, gesticular, etc.
- **Lingüística:** Llegir, escriure, explicar històries, els jocs de paraules, pensar amb paraules, etc.
- **Visul-espacial:** Pensar amb imatges, dibuixar, dissenyar, visualitzar, guixar, etc.
- **Naturalista:** Utilitzar el raonament inductiu-deductiu per a experimentar, manipular, investigar, jugar amb mascotes, la jardineria, criar animals, cuidar plantes, etc.
- **Intrapersonal:** L'autorreflexió, fixar-se unes fites, meditar, somiar, planificar, etc.
- **Interpersonal:** Intercanviar idees amb els altres, dirigir, organitzar, relacionar-se, liderar, manipular, mediar, assistir a festes, etc.

L'autor defensa que els infants tot i tenir tots els tipus d'intel·ligències, i poder-les desenvolupar totes fins a assolir un bon nivell de competència, tenen unes "inclinacions" en un tipus d'intel·ligències específiques des de ben petits.

L'autor critica que l'educació tradicional es centra sobretot a desenvolupar la intel·ligència lingüística i lògico- matemàtica, i afirma que el que s'hauria de fer per al bon desenvolupament dels infants és incloure en l'educació les habilitats, hàbits, actituds i estratègies de les altres intel·ligències, oferint a tots els infants, l'oportunitat de desenvolupar- les totes, i a més potenciant les que s'hi senten més identificats.

Una reflexió que m'ha cridat molt l'atenció i que molts ens hem fet més d'un cop és:

(ACASO, 2010:120) "Clase de plástica, de plástica y visual, talleres de dibujo y pintura, manualidades, facultad de Bellas Artes, curso de arte contemporáneo, Didáctica de la Expresión Plástica...¿ de qué estamos hablando? La clase de matemáticas es la de matemáticas y todo el mundo sabe qué se da en una clase de matemáticas; lo mismo ocurre con la de química, con la de literatura y con la de educación física, pero la residualidad de esta disciplina hace que la mayoría de nosotros no sepamos muy bien ni cómo se llama, ni qué se imparte en ella. Estamos, por lo tanto, trabajando dentro de un área sin nombre, siendo este el primer lugar donde se experimenta la marginación que nos caracteriza: uno de nuestros principales problemas es la indefinición de su designación."

5.1- Com entén l'escola el concepte d'educació artística?

Durant molt de temps, l'art a l'escola s'ha considerat aquella franja horària, normalment d'una hora setmanal, anomenada "plàstica". On molts mestres que impartien aquesta assignatura no estaven del tot formats en aquesta àrea. Moltes persones tenim el record d'aquesta assignatura molt lluny de l'experimentació i la lliure creativitat i creació, ja que normalment els mestres ens mostraven què havíem de fer i el procés que havíem de seguir per tal de que quedés com el prototip que ens mostraven a l'inici.

Progressivament aquesta pràctica ha anat canviant a mesura que ha anat passant el temps, i moltes escoles proposen projectes artístics molt més constructivistes i interessants molts cops gràcies a la inspiració de projectes duts a terme en altres països on l'educació artística i estètica es troba més avançada que no pas en el nostre país, com per exemple els països baixos, ciutats d'Itàlia com Pistoia o Reggio Emilia, Alemanya, etc.

Moltes escoles de Catalunya entenen l'art tal i com està recollit en el currículum que ens proporciona el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Si ens fixem en el currículum, ens diu que a les escoles es treballa l'art entès com a "llenguatge visual i plàstic", el qual corrobora que dona la possibilitat als infants de manifestar la seva capacitat creativa i comunicativa.

En el currículum es recull la idea que en la intervenció en el llenguatge visual i plàstic s'ha de potenciar mitjançant estratègies diverses. Pel que fa al primer Cicle d'Educació Infantil, perquè experimentin i desenvolupin amb llibertat els fonaments del llenguatge plàstic, ens diu que s'ha de posar a l'abast de l'infant materials de l'entorn, els quals se'ls considera bons elements per iniciar-se en l'expressió plàstica.

En el Currículum del primer cicle d'Educació Infantil, es recull (2012:60):

“Un cop els infants han experimentat les sensacions amb els materials, actuen per transformar-los tot impregnant-los dels seus impulsos, les seves intencions i les seves emocions. Activitats variades amb materials mal·leables o els que embruten, i que tenen la característica de deixar rastres i empremtes que perduren en el temps.

Les eines que es posen a l'abast s'han d'ajustar a les possibilitats motrius dels infants. A més, serà convenient explorar les possibilitats d'aquests instruments i del propi gest gràfic i plàstic, en diferents plans de l'espai (vertical, inclinat, horitzontal...) i en diferents formats (paper d'embalar, pissarra, terra...). També cal donar al volum el protagonisme que es mereix. Els infants han de tenir l'oportunitat d'observar i crear obres amb volum, per la qual cosa cal preveure l'ús de diferents tècniques i materials que ho permetin: fang, pasta de sal, material de rebuig, objectes de l'entorn...

L'exploració del llenguatge visual i plàstic també incorpora una dimensió contemplativa. Cal educar la mirada, l'apreciació artística, el plaer d'observar... Això ho podem aconseguir amb una acurada decoració de les estances, creant un racó de l'art amb l'exposició de diferents obres que es van canviant...”

En el Currículum d'Educació Infantil, a l'àrea on es fa referència al llenguatge plàstic ens diu que cal conceptualitzar-lo en el marc de l'Educació Visual i Plàstica, i dins d'aquest llenguatge es dona molta importància al fet d'aprendre a observar i veure, ja que té una importància molt rellevant perquè és considerat un pas previ per poder conèixer bé els elements de l'entorn i les vivències, i per poder explicar-les com més bé millor. Aquesta idea va molt relacionada amb el que vindria a ser l'educació estètica, que en el llibre de l'Eulàlia Collell demont *“Educació i experiència estètica”* (COLLELLDEMONT, 2002:110) hi trobem un aclariment important que ens pot ajudar a l'hora d'entendre el concepte:

“És a dir, l'educació estètica englobaria dos aspectes diferenciats, tot donant lloc a dues línies d'investigació que, evidentment i com veurem, estan interrelacionades. La que se centra a promoure, potenciar i desenvolupar la sensibilitat i la que prioritza la reflexió sobre la manera de produir-se l'assimilació de continguts. Com es pot observar, però, cal destacar el fet que tant en un cas com en l'altre, i malgrat les lògiques diferències, el punt central del procés es basa en l'experiència del sensible i, per tant, educar estèticament és educar des del sentir i per al sentir. L'experiència del sensible és, en conseqüència, l'arrel de la pedagogia estètica.[...] A més, com hem dit, tant és per provocar-la com per assimilar les transformacions que en resulten.”

En els Serveis Educatius de Pistoia es té una consciència molt diferent de l'art a l'escola, i el sentit estètic de l'ambient i dels materials. Els Serveis Educatius tenen un document on recull les bases de l'educació i la metodologia que s'empra, igual que aquí tenim el *Curriculum d'Educació Infantil*. Aquest document a Pistoia s'anomena “*Carta dei servizi educativi dei Comune di Pistoia*”² i en ella s'hi troba recollit:

“L'educazione coltiva il gusto estetico dei bambini.

- Grazie alla cura degli ambienti, degli arredi, del materiale, di una didattica del "saper vedere", della preparazione degli educatori, di esperienze artistiche specifiche, si curano con particolare attenzione la fruizione e la produzione infantile di cose belle.
- Intrecciata a queste stimolazioni è l'attenzione prestata al modo di vedere il mondo da parte dei bambini e la scelta e l'offerta dalla cultura adulta e dalla tradizione locale di ciò che può arricchire la mente e la vita emozionale infantile: libri, racconti, monumenti, opere d' arte, musei, feste, per farne spunti e modelli per l'elaborazione infantile, in una pedagogia del buon gusto che è cifra dell'esperienza educativa pistoiese.”

Tal com es pot extreure de l'anterior cita, a Pistoia anomenen la seva pedagogia “la pedagogia del buon gusto”. Entenen que el “saber veure” també es pot educar, i des de l'escola es pot fer una molt bona tasca pel respecte.

² Es troba citada a la bibliografia.

Per a ells l'educació estètica i la cura de l'ambient són unes de les prioritats educatives. Pel que fa a la qualitat i cura dels espais, és el factor que potser crida més l'atenció a les escoles en un primer moment, ja que és l'element visual més impactant.

L'espai parla per si mateix i ens recorda la idea de Malaguzzi, que diu que l'ambient és el tercer educador. Tot està molt ben organitzat, i atractiu estèticament perquè l'infant pugui entendre que és el que es fa a cada racó. Tot està a disposició de l'infant, preparat perquè aquest pugui utilitzar totes les seves possibilitats i fer que no es compleixi el que Mariano Dolci ens recorda de les paraules de Malaguzzi, (DOLCI, 2003:10) "El nen pot parlar cent llenguatges. Nosaltres li'n robem noranta nou". A Pistoia treballen perquè l'infant els faci servir tots. Les bones condicions de l'espai afavoreixen l'aprenentatge. Podrà practicar més aquesta manera d'expressar-se i a més millorarà la seva pròpia identitat.

Aquesta bellesa té un significat que té a veure amb els valors, idees i conceptes pedagògics, amb unes estratègies educatives concretes i coherents que es comparteixen en tot el servei educatiu que ofereix la ciutat.

J. Jové recull la idea de Dewey en el seu llibre, i com aqueta hauria d'estar reflectida a les escoles a l'hora de treballar d'art. (JOVÉ, 2008:32):

"Dewey, un pensador que segurament coneixeu, ja que és un dels pilars bàsics del moviment de l'escola activa, abordava l'art des de la hipòtesi que implica un tipus d'experiències particulars, altament interessants, desafidores, prometedores, suggestives..., la qual cosa, encara que us sorprengui, no implica, en els seus plantejaments, que la ment faci coses radicalment diferents de les que fa comunament. Segons ell, els processos mentals activats són els mateixos que els exigits per les activitats quotidianes, de manera que, sens dubte, gaudeix d'uns marges d'autonomia i llibertat molt més amplis. Per això, l'art se'ns associa espontàniament al cultiu de la imaginació, la fantasia i la creativitat. I, també, a certa propensió a transgredir els sistemes normatius habituals."

Personalment no hi estic gaire d'acord amb aquestes paraules, ja que com he comentat abans, sí que crec que l'experimentació i el procés artístic provoca un tipus de pensaments i habilitats intel·lectuals concretes que amb altres activitats quotidianes potser no s'activen.

S'ha de considerar molt important i imprescindible deixar temps als infants per tal de que experimentin i juguin, i mica en mica, transgredeixin la utilitat dels objectes i materials pel que fa a la seva funcionalitat. Així, gràcies a la seva imaginació i creativitat, arribaran a saber veure i utilitzar tot tipus de material per a la creació artística. I és que tal com diu l'autor (JOVÉ, 2008:33) "Jugar amb el color, les formes, les idees, les textures, les estratègies de composició, les emocions evocades..., per aconseguir que l'obra resulti màgica, suggeridora, suggestiva... condueix a múltiples processos indagadors, exploratoris, combinatoris, avaluatius...".

Reflexionant amb la tasca de tot artista o creador, el joc forma part del procés artístic, l'art necessita el joc. Jugant es generen situacions de crítica i reflexió. I per tant, crec que el joc esdevé un element essencial per als artistes/creadors.

Sònia Sanchez a l'article "*Creativitat i innovació, claus de la nova educació*" del diari ARA (SÀNCHEZ, 2013)³, diu que les claus per a la nova educació són l'educació per a l'adaptació, per al treball en equip i la creativitat:

"Hi ha opinions per a tots els gustos, però sí que és possible detectar uns elements comuns en el diagnòstic: més que acumular coneixements que poden ser o bé inútils o bé obsolets, l'objectiu de l'escola ha de ser preparar l'alumne per ser autosuficient. Això vol dir que sigui capaç d'adaptar-se a situacions molt diferents, que sàpiga treballar en equip i sigui creatiu, innovador i amb iniciativa pròpia"

³ La pàgina web del diari ARA es troba citada a la bibliografia.

5.2- L'educació inclusiva i el treball cooperatiu des de l'educació artística

Segons Graeme (GRAEME, 1996:76), trobem que l'art té una sèrie de funcions concretes. N'estableix una sèrie que podrien estar relacionades amb l'art :

- “- Reflexión acerca de la realidad.
- Terapéutica.
- Ejercita y entrena nuestra percepción de la realidad.
- Transmite sensaciones con una intensidad y trascendencia, difícil de alcanzar en la realidad.
- Medio para la comunicación e identificación con el otro.”

El temps que normalment es dedica a l'expressió plàstica i a l'art a l'escola, normalment acaba sent una estona per a l'expressió en si. És un espai on normalment no s'exigeix tan silenci com en d'altres tasques, i això ajuda a que sigui un moment que els infants aprofiten per a la comunicació amb els altres iguals. Si ens fixem, una de les funcions que li atribueix Graeme a l'art és la *teràpèutica*, i crec que és ben cert, ja que els infants poden compartir les seves preocupacions, aspiracions, tècniques, idees, etc i poden rebre comprensió, ajuda i escolta per part dels altres iguals. Podem dir que els infants, realitzant tasques d'aquest tipus, fan teràpia ja que com hem dit abans, l'art remou moltes emocions, ens destapa les inquietuds, i fa que es treballi el propi auto coneixement, l'amistat i la solidaritat.

Quan a l'escola es realitza l'expressió plàstica sembla que l'ambient de l'aula es relaxi, els infants s'obren més i s'ajuden entre ells, es donen consells, es fixen amb la tasca de l'altre per buscar seguretat, etc. Penso que això ajuda a que puguin compartir fets, i inquietuds davant una tasca i fa que entre ells s'uneixin més. Davant la total llibertat de creació, fa que els infants es vegin amb les mateixes condicions, i sentir-se tots/es igual. Per tant, el sentiment d'empatia envers l'altre augmenta, i fa que el vincle entre ells/es millori. Aquest, és un dels motius perquè crec que l'estona d'expressió plàstica a l'escola és una de les eines que potencia la inclusió a l'escola.

Una altra funció que li atribueix l'autor a l'art, és la de *mitjà de comunicació i d'identificació amb l'altre*, i és que l'art ens ha demostrat que potencia les habilitats socials, i el desenvolupament de la autoestima i l'autoconcepte, dins d'un ambient d'intercanvi, contrast d'idees i pensaments, i això comporta implícit el respecte intercultural degut a la diversitat cultural real actual de les aules.

El temps que es dedica a les escoles a l'expressió artística, crec que ajuda a els infants a no caure en l'error de pensar que (CANIMAS,J. 2008:78) “La persona nouvinguda és portadora d'una cultura, i per tant d'uns valors morals, que manté o abandona com un tot”. A la mateixa pàgina trobem una idea que comparteixo amb l'autor “ Si l'escola acull la diversitat cultural i religiosa de les famílies, millorarà la qualitat dels aprenentatges”.

Temps enrere, quan a les aules no hi havia tanta diversitat cultural, hi havia un eix comú entre tots els infants, la tradició. Actualment, la realitat de la nostra societat plural, és necessari tenir en compte totes les cultures, i a part de la necessitat de difondre la idea que “tots som iguals”, s'ha de conscienciar als infants de la importància i l'enriquiment que ens provoca la trobada i coneixença d'altres cultures, ja que aquestes són font de coneixement de noves tècniques, expressions, punts de vista, filosofies, etc. Els infants d'Educació Infantil, potser no en seran conscients d'aquesta nova visió, perquè per a ells/es, compartir l'escola amb infants d'altres cultures és des de sempre la seva realitat, però nosaltres, adults, que hem vist aquesta transformació de la societat i de la realitat de l'escola, hem de tenir molt present. Estic segura que aquests infants, quan creixin i siguin conscients de la tasca feta pels que s'han interessat per a la millora de l'educació, i han actuat per tal de que es vagi convertint, mica en mica en una educació de qualitat, agrairan aquest esforç i nova perspectiva d'entendre el món.

Una de les metodologies que ajuden a la inclusió, és el treball en grups cooperatius. Aquesta metodologia es pot definir, tal com diu Slavin (SLAVIN, 1980: 315): “Técnicas de clase en las cuales los estudiantes trabajan en pequeños grupos en actividades de

aprendizaje y reciben recompensas o reconocimiento de acuerdo con la productividad del grupo”.

La frase “no parlar a classe” caricaturitza el model educatiu del que venim, on ressaltava el treball individual i la competició entre els alumnes. A l'actualitat no podem permetre'ns educar d'aquesta manera si el que volem és que els infants creixin ajudant-se els uns amb els altres, mantenint un clima cooperatiu, participatiu i de solidaritat per a tothom, i no pas imposant les pròpies idees. Hem de preveure que els infants són els futurs conductors de la nostra societat i els hem de preparar per a tenir les millors capacitats i habilitats possibles.

Molts professors es pensen que treballar amb petits grups cooperativament és sinònim a disbauxa i gresca, però personalment no ho crec ben bé així. Si els infants parlen alt entre ells i contents, s'interpreta que estan motivats i entusiasmats, i això és bona senyal. Potser els costarà uns dies aprendre a treballar cooperativament sense “esvalotar-se”, però el professor/a ha de confiar que valdrà la pena. Treballar cooperativament els ajuda a crear nous aprenentatges tot escoltant les opinions i els punts de visió diferents, arribaran a conclusions conjuntes, crearan hipòtesis, processos científics, etc. En definitiva, és un ambient idoni perquè se'ls desperti les ganes d'investigar, explorar, tot ajudant-se els uns amb els altres.

Amb el treball cooperatiu es potencia la bona convivència entre el grup classe. I com diu Maria Carme Boqué (BOQUÉ, 2003: 32): “Conviure és molt més que això: És créixer amb els demés, progressar conjuntament, compartir i construir significats, aprendre a valorar-se a un mateix i als demés, participar, respectar i estimar. Per això, perquè per ser persona és necessari ser-ho amb els demés, és tan important crear entorns relacionals acollidors on qualsevol tipus de violència sobra”.

El treball amb petits grups i cooperatiu a més, fa que sorgeixi la sinèrgia (integració de tothom i de tot, que té com a resultat alguna cosa més gran que la simple suma d'aquests, va més enllà de la col·laboració). Quan s'uneix sinèrgicament es crea un

resultat que aprofita i maximitza les qualitats de cadascun dels elements. Aquesta cohesió de grup produeix efectes molt positius, com per exemple: els fa estar més productius, els augmenta el sentiment de grup i solidaritat i tot això els repercuteix positivament a l'autoestima, també treballen les competències comunicatives i socials.

En el treball amb grups les diferències faciliten la tasca educativa, els alumnes fan un paper mediador en l'aprenentatge dels seus companys i el mestre/a pot dedicar tot el temps que cal en l'ajuda individual a aquells alumnes que més ho necessiten.

Les característiques de l'aprenentatge cooperatiu, segons Slavin (SLAVIN, 1980: 316), són:

- “- El paso de una estructura de recompensas competitiva a una cooperativa.
- El paso de una estructura de tarea individual a una estructura de tarea basada en la interacción de los estudiantes en pequeños grupos.
- El paso de una estructura de autoridad centralizada en el docente a otra basada en la autoridad de la clase.”

Tal com diu Aldámiz- Echeverría, el treball cooperatiu va més enllà de l'organització de l'aula, (ALDÁMIZ-ECHEVERRÍA, 2000:33-34):

“Per aconseguir que l'alumnat treballi en grup cooperatiu cal alguna cosa més que distribuir les taules format grups més reduïts dintre de l'aula. El treball en grup cooperatiu no és una qüestió que es limiti a la geografia de l'aula, sinó que esdevé una estratègia de treball molt potent per atendre la diversitat dins de l'aula ordinària, ja que és un instrument idoni per construir socialment el coneixement i per a l'ajuda mútua.”

Hem de tenir en compte que els equips que es formen per a treballar cooperativament són heterogenis, i en aquests s'hi troben els alumnes amb més dificultats d'aprenentatge, o infants amb Necessitats Educatives Específiques. Treballar cooperativament potencia la igualtat d'oportunitats, però per això els professors també han d'ajustar i personalitzar les exigències de la tasca, adequant-ho a les necessitats de cadascú que forma l'equip.

S'ha de tenir en compte que els infants no neixen amb les habilitats socials apreses. Que treballin de forma cooperativa no garanteix que siguin capaços de fer-ho de forma efectiva. No ens hem d'estranyar que els alumnes els costi treballar cooperativament entre si, perquè en el món adult també ens costa. Per tal que els grups cooperatius siguin productius doncs, primer s'ha procurat educar per a les habilitats socials, que són la base d'aquest tipus de treball.

Per tant, el treball cooperatiu no apareix de forma automàtica, suposa dedicar-hi temps i treball, a part també requereix una certa maduresa en habilitats socials, tan necessàries per el bon desenvolupament de l'infant i que l'escola també ha de vetllar per treballar-les.

Quan es treballa inicialment de forma cooperativa amb infants, trobem que per a ells sols ja enceten aquestes habilitats socials solidàries, s'ofereixen ajuda, i consells sense que ningú els hi doni cap pauta. Els infants normalment mostren bona predisposició en aquets tipus de treball, i normalment ja en els inicis d'aquest nou mètode d'aprenentatge demostren que tenen les habilitats, tot i que se les ha d'anar polint.

El treball cooperatiu com a mètode d'experimentació en l'art, és una tècnica més per apropar a els infants a l'art, i com hem vist abans, per potenciar la inclusió a l'aula, ja que el treball cooperatiu fa que incrementi la cohesió del grup.

6. Proposta: “Art amb pedres”

6.1- Explicació del centre

La proposta d'intervenció pràctica per aquest treball, s'ha realitzat a l'escola Joan XXIII d'Hostalets de Balenyà, amb els dos grups de P4.

El poblet està situat al sud de la Plana de Vic, a la província de Barcelona. El poble consta de dos nuclis, Balenyà i Hostalets. És molt tranquil i acollidor, i el seu paisatge natural transmet molta pau i tranquil·litat.

L'escola és de dues línies. L'equip docent de l'escola Joan XXIII està format per 29 docents entre l'equip directiu, tutors i especialistes. Alguns d'ells fan reducció de jornada. També disposa d'una TEI, que està a P3, i una vetlladora a Cicle Inicial i Superior. (aquestes fan 15 hores setmanals).

El curs 2012-2013 el centre està format per 343 alumnes repartits de la següent manera:

- Educació Infantil: 123 alumnes
- Cicle Inicial: 91 alumnes
- Cicle Mitjà: 62 alumnes
- Cicle Superior: 67 alumnes

En el Projecte de direcció es troben les dades d'immigració que presenta l'escola (2012:5): “Un nombre molt elevat de les famílies de l'escola ha nascut a Catalunya (91'4% de nens, 68'3% de pares i 75% de mares). Una altra dada significativa és que hi ha un nombre important d'immigració del Marroc i de la resta d'Espanya.

Gairebé la meitat dels nens tenen el català com a llengua familiar. De la resta les llengües més parlades són el castellà i l'àrab.”

Com que a totes les aules hi ha diversitat cultural, he pogut dur a la pràctica una activitat que em permetés estudiar si l'art beneficia a la inclusió.

L'Activitat pràctica que s'ha realitzat amb les dues classes de P4, s'ha calculat el tant per cent que representen els infants procedents d'altres ètnies. La classe de P4 A, té un 20'83%, mentre que la classe de P4 B, té un 12%.

6.2- Justificació i explicació de la proposta

Tal i com s'ha comentat a la introducció, la proposta pràctica que s'ha dut a terme per tal de posar en pràctica la fonamentació teòrica de l'estudi. La inspiració va sorgir gràcies a l'experiència personal de les pràctiques III del tercer curs de carrera, que es van dur a terme a Itàlia, concretament als Serveis Educatius Municipals de Pistoia.

A Pistoia, vaig poder veure la pedagogia que duen a terme en les dues etapes de l'educació infantil. L'estada als Serveis Educatius es va dividir en tres blocs: tres setmanes a l'asilo nido "Il Sole" amb infants de 0-3 anys, tres setmanes a l'Scuole dell'infanzia "La Coccinella" amb infants de 3-6 anys, i finalment una setmana a les Areebambini Rossa⁴ i Gialla⁵.

A l'Scuole dell'infanzia "La Coccinella", hi ha un riu molt a prop, i les mestres aprofiten aquest recurs per mirar de treballar-hi totes les àrees. Creuen que pels infants és molt

⁴ L'Àrea Rossa és una de les quatre àrees que ofereixen un servei complementari de la llar infantil i de l'escola bressol. L'Àrea Rossa està dividida en dos serveis diferents: L'*spazio piccolissimi* (lloc de trobada per mares i pares amb infants molt petits), i *La casa degli orsi* (espai de joc i de socialització, els pares i familiars reben el suport que ofereixen les professionals que s'encarreguen de l'àrea).

⁵ L'àrea Gialla promou el plaer per a la lectura i l'escolta de contes, històries, etc. També promou el joc i s'organitzen tallers de construcció. És un servei complementari de l'escola. Els dimarts de 15:30 a 18:30 està obert pels infants, que poden gaudir de les instal·lacions sense l'acompanyament dels seus progenitors, però si aquests ho desitgen també és un espai per a ells/es. Els dijous a la nit fan xerrades gratuïtes pels pares per tractar diferents temes.

important treballar significativament i confirmen que així ho aconseguixen, perquè el riu pels infants és un element motivant important.

El grup de P4 de l'escola tenia varis racons a l'aula, on els infants, lliurement, poden triar a quin racó jugar (d'expressió plàstica, construccions, titelles, disfresses, etc). Els que decidien jugar i manipular amb el racó d'expressió plàstica, a part de tenir un moble a la seva alçada amb tot tipus de material plàstic per a la lliure manipulació (per exemple, papers de diferents colors i mides, tisores, cola, estampes, rotuladors, ceres, pintura, pinzells, regles, etc), també hi havia paneres amb pedres del riu veí (de diferents mides, colors, formes, etc). Les mestres, incloent les pedres en aquest racó, em van explicar que tenen com a objectiu introduir els elements naturals com a material artístic, i sense donar cap pauta als infants, deixen que experimentin i sorgeixi d'ells/es inspiracions i creacions.

A part de paneres plenes de pedres, en els prestatges també hi havia cistelles amb altres elements naturals (fulles, aglans, pedres, etc). La mestra m'explica que els infants introdueixen aquests elements als dibuixos fets a llapis o rotuladors, o fan la composició damunt d'un full de paper amb elements naturals (pedres, fulles, branques, etc) i posteriorment ho ressegueixen amb rotulador, quedant marcat així el dibuix que han creat amb els elements naturals.

Un dia, durant l'estada de pràctiques amb el grup de P4 d'aquesta escola, em va sorprendre una nena que va agafar una d'aquestes paneres. Primer va començar a experimentar i a jugar amb elles tot agrupant-les per mida. De cop va canviar l'activitat i es va posar a fer una seriació. Quan la va tenir acabada, li va venir una altra idea al cap, i va començar a col·locar les pedres tot elaborant un dibuix amb aquests elements naturals. Quan va acabar em va mirar i em va dir "La mia casa"⁶.

Em va sorprendre molt. Mai hagués pensat trobar paneres plenes de pedres a una aula de P4 per estimular la creativitat. La idea em recordava a les taules d'experimentació que

⁶ A l'annex es poden veure fotografies d'aquest moment, dins el recull de fotografies, amb el títol: "Racó de creativitat amb pedres a l'scuole dell'infanzia "La Cuccinella".

majoritàriament s'utilitzen al Primer Cicle d'Educació Infantil, i ben ràpidament hi vaig veure la intenció educativa que hi ha darrere, treballar la creativitat tot experimentant i explorant el material amb llibertat.

En el treball són tres els objectius que es plantegen: comprovar que l'educació artística també pot ser una eina d'inclusió escolar, conèixer els beneficis de l'experimentació/exploració, i finalment veure els beneficis del treball cooperatiu com a mètode d'experimentació en l'art.

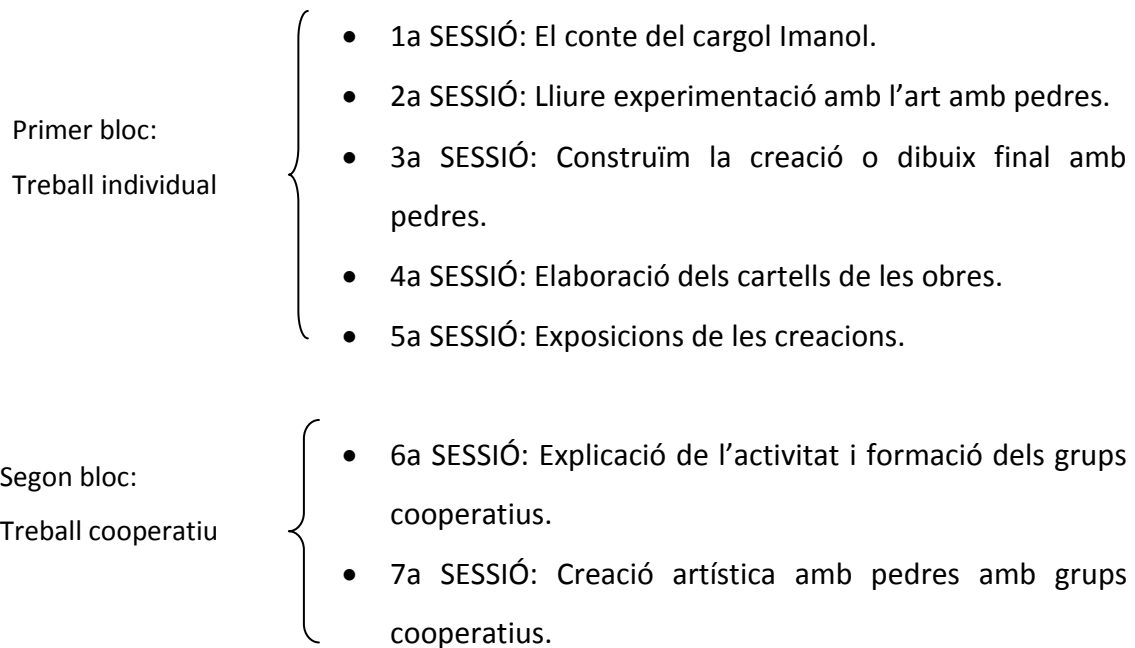
Per poder relacionar tots els àmbits que avarca el treball, s'ha planificat una sèrie de sessions pràctiques, que en el seu conjunt s'ha anomenat "Art amb pedres". Amb aquesta pràctica s'ha treballat totes les dimensions del treball (treball cooperatiu, creativitat, educació inclusiva, experimentació/exploració).

Amb l'ajuda dels grans artistes de P4 (ambdós classes), en un inici es va realitzar un conjunt de cinc sessions que ens han servit per poder simular el procés que passen molts artistes, abans, durant, i després de crear la seva obra. Durant aquestes primeres cinc sessions, com a molts artistes, s'ha fet un treball individual. Sembla contradictori pel títol del treball, però primer necessitava fer aquest primer bloc de sessions de treball de caire més individual, per després poder fer, un segon bloc de dues sessions amb treball cooperatiu, i així poder fer posteriorment la comparativa. Aquestes primeres cinc sessions les he considerat necessàries perquè han servit per introduir els infants a treballar l'expressió artística d'una nova manera, ja que l'espai que dediquen a l'expressió artística, treballaven sempre seguint les pautes de la mestra i havent de crear un prototip abans presentat. És a dir, treballaven sense explorar ni experimentar amb llibertat la pròpia creativitat.

L'estructuració d'aquesta proposta pràctica ha consistit en les següents sessions, tot i que he fet alguns canvis en el transcurs del procés ja que durant aquest em van sorgir noves idees interessants que he considerat oportunes afegir perquè són elements que crec importants a tenir en compte en l'educació, com per exemple el treball interdisciplinari, ja

que la hi he volgut introduir el treball de la lecto-escriptura durant l'expressió plàstica amb la quarta sessió.

L'esquema de les sessions és la següent:

El primer bloc d'activitats es va dur a terme durant el període de pràctiques a l'escola, durant aquelles setmanes les mestres de P4 van fer el possible per oferir-me aquestes cinc hores de treball, però em van comentar que si volia fer-ne més haurien de ser fora del període de pràctiques degut a la atapeïda programació que tenien per aquells dies.

Personalment no em va resultar cap problema, ja que després de les pràctiques sabia que podia anar sense cap problema a l'escola. Sí que em van advertir però que no els era possible oferir-me gaires hores més, perquè abans d'acabar el trimestre, tenien molt a fer, però em van assegurar que dues sessions més sí que les podia fer.

A continuació explicaré breument en què consistien les activitats, per facilitar al lector la contextualització, però tot i així es troben explicades més explícitament a l'annex. En aquest també s'hi troba un recull d'imatges de cada sessió pràctica per facilitar la comprensió de l'activitat.

1a SESSIÓ: El conte del cargol Imanol i primera experimentació amb el material.

Aquesta primera sessió va tenir una durada aproximada d'uns 40 minuts. Primer se'ls va presentar el que seria el personatge que entrelligaria totes les sessions, "el cargol Imanol"(titella). Aquest personatge se'l presenta com a un ésser màgic, i se'ls explica als infants que pot parlar a cau d'orella a les mestres (amb els infants té vergonya). Aprofitant aquest fet, s'explica un conte inventat expressament per a introduir el treball "Art amb pedres" i perquè serveixi d'inspiració pels infants. Gràcies al conte s'introdueixen conceptes que potser anteriorment els infants no sabien, com per exemple "artista", "exposicions d'obres d'art", "la firma de l'autor".

Posteriorment de l'explicació del conte, es fa un petit debat partint de la coneixença d'aquests mots anteriorment nombrats.

Gràcies al personatge del cargol Imanol (titella), i la seva història, va ajudar per a la motivació dels infants.

Un cop fet el debat, se'ls va oferir la oportunitat d'experimentar, explorar i jugar amb les pedres lliurement. Els infants individualment van poder fer proves, i bàsicament jugar amb el material, que els va servir per anar captant el que el cargol Imanol ens demanava (anar entenent que les pedres poden ser un element artístic).

Durant aquesta primera sessió, els infants ja van demostrar que tenien interès per l'activitat i es van mostrar molt motivats en l'experimentació/exploració del nou material artístic.

2a SESSIÓ: Lliure experimentació amb l'art amb pedres.

Aquesta sessió va tenir una duració bastant reduïda degut a l' àmplia programació d'activitats de l'escola per aquell dia. En un principi s'havia plantejat que la duració fos d'uns 30-40 minuts, però en total vam poder treballar-hi uns 20 minuts. El còleg Imanol ens va demanar que durant l'activitat haviem de provar de dibuixar, sempre des de la llibertat i la pròpia creativitat, amb les pedres. També ens va explicar que a la següent sessió, hauríem de fer un dibuix amb pedres (el que més ens agradés) damunt d'una làmina de paper dinA3, que seria la peça artística que exposaríem més endavant com els artistes més famosos.

Com que a la primera sessió vam parlar sobre els artistes, i que aquests firmaven la seva obra, en aquesta sessió també es va demanar als infants que firmessin l'obra.

Quan els infants van anar acabant les seves creacions, es va anar fotografiant totes les peces, per un cop impreses, poguessin veure com quedarien les seves futures peces artístiques. En resum, aquesta sessió vindria a ser una "primera prova" abans d'elaborar la creació que es vol exposar, i vindria a representar el joc i l'experimentació prèvia que fa majoritàriament tot artista per a motivar-se i inspirar-se.

3a SESSIÓ: Construïm la creació o dibuix final amb pedres.

Aquesta sessió la vam dedicar a l'elaboració de la peça artística que exposaríem més endavant, transformant les aules amb sales d'exposicions.

M'havia marcat que la duració de la sessió fos d'uns 45 minuts aproximadament, però va resultar ser massa llarga pels infants. La major part dels infants ja tenien clar allò que volien dibuixar, i es van posar a treballar amb la peça artística ben ràpidament. Molts amb uns 15 minuts en van tenir prou, i ja demanaven que els fes la fotografia. Alguns se'n oblidaven de firmar l'obra, i se'ls va haver de recordar que normalment tot artista firma la seva obra. I per tant, se'ls havia de recordar el concepte de "firma".

Els infants majoritàriament es mostraven motivats per l'activitat, encara que hi ha haver infants que em van comentar que no els agradava dibuixar, o em van fer comentaris com per exemple *"un altre cop?"*. Quan els responia que havien de crear un dibuix amb pedres per l'exposició, es van interessar i em van preguntar *"els posarem tots?(dibuixos)"*. Quan els vaig respondre que sí, tots/es es van posar molt contents i van voler finalitzar la tasca creant un dibuix que els agradava realment. Potser la seva motivació no era l'expressió artística en sí amb el dibuix, sinó que els motivava més la idea de l'exposició.

4a SESSIÓ: Elaboració dels cartells de les peces artístiques.

Aquesta és una sessió que en un inici no tenia plantejada dur-la a terme, però vaig trobar interessant introduir-la perquè en el conjunt de l'activitat s'hi oferia la oportunitat, i en part, la necessitat de treballar interdisciplinàriament.

Moltes de les composicions fetes pels infants es veia clarament els objectes que havien dibuixat amb pedres, però algunes creacions no s'entenien, com per exemple *"La lluna plena"* o *"El cel ple d'estrelles"*. Per aquest fet, vaig aprofitar la ocasió per afegir aquesta sessió, i se'ls va explicar a els infants que els artistes, hi posen un títol a la seva obra, que normalment ajuda a l'espectador a acostar-se al seu significat.

Com que tots els infants tenien tantes ganes de mostrar la seva obra, i volien que tothom entengués el que havien construït, es van mostrar molt motivats en la creació d'un cartell, que se'ls va explicar que aniria enganxat juntament a la peça artística.

Els infants de P4 tot just comencen en el món de la lecto-escriptura, i per alguns/es se'ls fa feixuc l'aprenentatge d'aquest codi, però davant la reacció que van presentar els infants, tots van mostrar molt d'interès per a escriure el que volia dir la seva obra. Infants que normalment no si esmeraven gaire a escriure bé les lletres, aquest cop ho feien detalladament per tal que el cartell quedés maco i entenedor. Va ser genial! I fins i tot la

mestra es va quedar esparverada. Alguns fins i tot van escriure el cartell dibuixant una lletra de cada color, és a dir, buscant-hi una estètica.

Quan van tenir el cartell fet, molts mostraven interès per llegir el dels seus companys/es, perquè volien saber què havien dibuixat.

Un cop ho van tenir escrit, vam enganxar el cartellet al full de la peça artística impresa de cada infant.

5a SESSIÓ: Exposicions de les creacions.

Va arribar el dia tan esperat pels infants, que es mostraven una mica neguitosos. Al començar la sessió els vaig fer seure en rotllana, i els vaig explicar com ho faríem per preparar l'aula per tal que semblés un museu.

Tots els infants van col·laborar amb la transformació de l'aula, ajudant-me a treure les cadires, i arraconar-les a un dels extrems de l'aula, col·locant les taules de forma estratègica per tal que quedessin amplis passadissos per on fer el recorregut per les peces artístiques.

Personalment vaig elaborar dos suports de cartró en forma triangular per a cada peça artística, i els mateixos infants eren els encarregats d'enganxar-los i col·locar la peça artística al seu espai de la taula.

La sessió també es va fer amb els dos grups de P4 (el grup dels metges, i el grup dels bombers), al matí es va muntar i visitar l'exposició dels metges, i a la tarda, la dels bombers. En un principi, les mestres van dir que només es visitarien les exposicions entre els grups de P4, però al final va resultar tenir tan d'èxit que ens van venir a visitar les dues classes de P3 i una de les de P5!

Les cares dels infants eren de sorpresa i interès. Els de P5 frisaven per llegir els cartellats, veure-hi la relació del text amb el dibuix i comentar-ho després.

6a SESSIÓ: Explicació de l'activitat i formació dels grups cooperatius.

Com he explicat anteriorment, les dues últimes sessions les vaig dur a terme després del període de pràctiques.

La Roser, la meua tutora de pràctiques de l'escola, em va comentar que si m'interessava, ho podíem realitzar el mateix dia que anaven d'excursió al teatre, i així podia aprofitar per acompanyar-los a l'excursió. Em va demanar també si podia ser possible ajuntar les dues últimes sessions ja que anaven molt justos de temps degut a la programació.

Tot i que el meu objectiu era realitzar les activitats amb prou temps i dedicació per tal que els infants gaudissin de l'activitat, no em va quedar cap més remei que acceptar el repte d'ajuntar les dues sessions i fer-les amb un mateix matí.

Com que havien passat unes setmanes després de la última sessió, vaig haver de tornar a introduir el personatge de "el cargol Imanol" per presentar les activitats.

Els vaig explicar que el cargol Imanol m'havia tornat a parlar a cau d'orella, i que aquest cop em proposava fer un treball artístic una mica diferent. I els vaig explicar la proposta que el cargol Imanol ens feia: elaborar una peça artística amb pedres, però aquest cop per grups, treballant cooperativament.

Després de la proposta, els infants es van posar contents i de seguida van respondre que sí que ho volien fer, i seguidament vam començar a parlar de què volia dir treballar cooperativament.

Tot i que sabia que els infants de l'escola Joan XXIII no estaven acostumats a treballar cooperativament, vaig pensar que seria igualment interessant fer-los viure una petita introducció del que vindria a ser el treball cooperatiu.

A continuació es van separar els infants per grups cooperatius, tot aprofitant la estructura de l'aula, on les taules ja es troben agrupades per grups de sis infants per (la taula groga, la taula vermella, la taula blava i la taula verda). Tant la mestra com jo preferíem reorganitzar aquests grups, però vam reflexionar i vam arribar a la conclusió que valia la pena aprofitar els grups, que tot i que treballen individualment, tenen un vincle harmoniós format d' anteriorment.

Cada grup es va situar a un espai diferent de l'aula, a terra. Se'ls va explicar que els artistes a vegades també feien creacions amb grups d'artistes, i que es posaven un nom de grup artístic. Per tant, era necessari posar-se d'acord entre tots/es els membres del grup per decidir quin nom volien que els representés. Després d'una estona de debat entre els components van sortir els resultats, els noms dels grups eren: els Manetes, els Pollets, les Pistoles d'aigua i els Motoristes.

Un cop es van veure identificats amb el nom del grup, es va procedir a realitzar el que hagués sigut la setena sessió.

7a SESSIÓ: Creació artística amb pedres amb grups cooperatius.

Se'ls va repartir a cada grup un full de paper dinA3 de color blanc, on entre tots havien d'escriure el nom del grup artístic. Tots/es van voler participar en la firma.

Després se'ls va demanar que entre tots els membres del grup es posessin d'acord per decidir quin dibuix volien fer, i seguidament se'ls va repartir una panera amb les pedres.

Quan ho van tenir decidit, van procedir a fer el dibuix, que un cop acabat se li va fer la fotografia a la peça artística per un cop impresa poder-la penjar a l'aula.

6.3- Observacions de les sessions pràctiques i anàlisi

GRAELLA D'OBSERVACIÓ: SESSIÓ 1 <i>- El conte del cargol Imanol i primera experimentació amb el material-</i>		DATA: 26/02/2012
COMENTARIS DELS INFANTS	CONDUCTES OBSERVADES	ANÀLISI
"dibuixar amb pedres?"	Cares de sorpresa	En un primer moment mostraven cara d'incomprensió, però ràpidament van captar la idea.
	Alguns infants reien davant la idea que es poden fer dibuixos amb pedres.	Penso que aquests riures eren a causa de la desconexió de la opció a dibuixar amb altres tècniques que no siguin les convencionals, com per exemple el dibuix amb llapis, rotuladors, ceres, pintura, etc.
	Durant el primer contacte amb el material, i la primera experimentació, molts infants es miraven l'infant del seu costat per observar el que feia.	Alguns mostraven símptomes d'inseguretat, i crec que per trencar aquesta barrera, es fixaven amb el treball dels seus companys veïns de taula per inspirar-se o per verificar que havien entès bé la proposta.
	Alguns infants agafaven moltes pedres de la panera, i se les guardaven al seu costat. Alguns s'enfadaven perquè uns en tenien més que d'altres. Tot això abans d'elaborar el dibuix amb pedres.	Per aquest comportament vaig veure clarament que els infants es trobaven encara en la fase de l'egocentrisme, perquè alguns, per molt que els expliquessis que les pedres s'havien de deixar al centre de la taula, dins la panera, no cedien a deixar-les a ningú, i em contestaven que les

		necessitaven totes. No es creien que n'hi havia per a tots, o no les volien compartir.
--	--	--

GRAELLA D'OBSERVACIÓ: SESSIÓ 2 <i>- Lliure experimentació amb l'art amb pedres-</i>		DATA: 5/03/2012
COMENTARIS DELS INFANTS	CONDUCTES OBSERVADES	ANÀLISI
"Amb el paper blanc a sota, queda millor el dibuix"		Per aquest comentari, vaig veure que l'infant tenia la capacitat d'anar més enllà i veure-li un sentit estètic al suport de paper.
"Jana, vols dibuixar el mateix que jo?, serà molt maco".		En un primer moment vaig pensar que la nena no volia fer sola la tasca, i la volia fer conjuntament, però també cap la possibilitat que volgués compartir aquella idea, i crear-la, si més no igual.
	Alguns infants copien les idees d'altres companys/es.	Tot i que no he trobat teoria que parlés del perquè alguns infants copien, he arribat a la conclusió que ho fan per seguretat, o per por a que el seu dibuix no agradi, etc.

GRAELLA D'OBSERVACIÓ: SESSIÓ 3 <i>- Construïm la creació o dibuix final amb pedres-</i>		DATA: 07/03/2012
COMENTARIS DELS INFANTS	CONDUCTES OBSERVADES	ANÀLISI
"com s'aguantaran les pedres a l'exposició? Enganxarem les pedres al paper?"		No entenia que s'imprimien les fotografies de les peces artístiques.

	Estaven molt més relaxats i concentrats	Per a ells/es ja no era cap novetat, i per això podien dedicar tots els seus esforços en la pròpia activitat.
	Em fixo que alguns infants en les tres primeres sessions, han dibuixat el mateix, en canvi d'altres han provat de fer dibuixos diferents i d'innovar.	Dedueixo que mantenen el dibuix, perquè el primer els va quedar bé i se'ls va reconèixer una bona tasca, i per aquest motiu volen conservar aquesta seguretat que els dona fer el mateix dibuix.

GRAELLA D'OBSERVACIÓ: SESSIÓ 4 <i>- Elaboració dels cartellots-</i>		DATA: 11/03/2012
COMENTARIS DELS INFANTS	CONDUCTES OBSERVADES	ANÀLISI
	Quan se'ls va proposar l'activitat, la majoria es van posar molt contents.	Crec que tenien ganes de poder exposar el significat de la seva creació per tal de que els altres infants comprenguessin el seu dibuix.
INFANT 1: "- Ens ajudaràs?" EDUCADORA: "- I tan!"	Angoixa per a realitzar bé la tasca.	Mostraven molt d'interès, i se'ls notava per les ganes que tenien de fer la feina ben feta. Amb aquesta informació interpreto que pels infants l'aprenentatge era significatiu.

GRAELLA D'OBSERVACIÓ: SESSIÓ 5 <i>-Exposicions de les creacions-</i>		DATA: 14/03/2012
COMENTARIS DELS INFANTS	CONDUCTES OBSERVADES	ANÀLISI
<p>INFANT 1: “- Vine a veure el meu! “</p> <p>INFANT 2: “- val, després tu el meu d'acord?”</p> <p>INFANT 1: “- si “</p>	Motivació, alegria.	<p>Els infants demostraven estar orgullosos de la feina feta, i tenien moltes ganes que tothom veies la seva pròpia creació.</p> <p>Crec que s'han sentit com a veraders artistes.</p>
<p>INFANT 1: “- T'agrada el meu dibuix?”</p> <p>INFANT 2: “- Què és?”</p> <p>INFANT 1: “- Llegeix-ho!”</p> <p>INFANT 2: “- C, C, C, A, R, R, A”</p> <p>INFANT 1: “- sí! Una cara!”</p>	L'infant, després d'haver fet l'esforç de llegir el cartell, es mostrava molt satisfet.	<p>Durant l'activitat, que resultava ser molt interessant i divertida pels infants, se li sumava la dificultat d'haver de llegir els cartells que havien elaborat ells mateixos, però com que l'exercici els era tan significatiu i motivant, no els feia mandra posar-s'hi.</p>
<p>INFANT 1: “- Ja marxen? Però si s'hi han estat molt poca estona!”</p>	Cara de sorpresa.	<p>Interpreto que com que s'ho estava passant tan bé, el temps li va passar molt ràpidament, però les sessions d'exposició de les dues classes es van allargar quasi a la hora sencera.</p>

GRAELLA D'OBSERVACIÓ: SESSIÓ 6 <i>- Explicació de l'activitat i formació dels grups cooperatius-</i>		DATA: 08/05/2012
COMENTARIS DELS INFANTS	CONDUCTES OBSERVADES	ANÀLISI
"Amb grups? Com dibuixarem?"	Cara de sorpresa	Crec que no entenia la idea de realitzar una mateixa tasca tot un grup perquè mai havia treballat amb a aquest mètode.
INFANT 1: "- Què us sembla si ens diem "pollets"? INFANT 2: - No! Rayos! "	El primer infant es mostrava en connexió amb tot el grup. El segon infant mostrava fermesa i imposava els seus pensaments.	Mentre que el primer infant mostrava més maduresa ja que es preocupava per la opinió de la resta dels companys del grup, el segon infant, en canvi, demostra que encara està a l'etapa totalment egocèntrica i no li importa el que pensessin els demés.

GRAELLA D'OBSERVACIÓ: SESSIÓ 7 <i>- Creació artística amb pedres amb grups cooperatius-</i>		DATA: 08/05/2012
COMENTARIS DELS INFANTS	CONDUCTES OBSERVADES	ANÀLISI
" Podem fer la firma amb una lletra de cada color"	Emoció i nerviosisme	L'infant que va fer aquesta proposta al seu grup, mostrava emoció perquè a la seva creació individual se'l va alabar per haver firmat amb una lletra de cada color. Com que allò li va resultar un premi per a ell, volia o compartir la sensació, o simplement la idea.

<p>INFANT 1: “- Ho vull escriure jo”.</p> <p>INFANT 2: “- No, que ho escrigui l’Aloma que sap escriure molt bé.”</p>		<p>El segon infant, demostra que també va més enllà i considera que perquè la tasca del grup quedi el millor possible, el rol de l’escriptor, ha de ser per a un infant en concret, el que sàpiga escriure millor. Per aquest fet, demostra que no està a l’etapa egocèntrica, i a més procura per l’estètica i per el treball ben fet.</p>
<p>EDUCADORA: “- Ja us heu posat d’acord amb què voleu dibuixar?”</p> <p>INFANT 1: “- Jo una taronja”</p> <p>INFANT 2: “- Nosaltres dos una flor”.</p> <p>EDUCADORA: “- Home, però ja hem dit que us heu de posar d’acord, i fer un dibuix que us agradi a tots”.</p> <p>INFANT 3: “- Vale!, doncs dibuixem les dos coses! La taronja i les dues flors!”</p>		<p>La veritat és que aquest grup (Els Pollets), els va costar seguir el funcionament del que vindria a ser l’essència del treball cooperatiu. Tot i així, si esforçaven, i al final van resultar molt contents de la feina feta.</p>
<p>INFANT 1: “- Eh! Motoristes! Dibuixem un camp de futbol?”</p> <p>INFANT 2: “- Vale!”</p> <p>INFANT 3: “- Vale!”</p> <p>INFANT 4: “- Vale!”</p> <p>INFANT 5: “- Vale!”</p> <p>INFANT 6: “- Vale!”</p>	<p>Conformitat davant del líder del grup.</p>	<p>En tot grup, hi ha un líder, i en aquest cas, un de molt marcat sense haver fet les reparticions dels rols. Amb un moment van tenir decidit què dibuixarien i com ho farien. Les instruccions les donava un dels infants, que la resta</p>

		seguien sense replantejar-s'ho.
INFANT 1: “ – Ens ha quedat bé eh!”	Satisfacció a les cares, entre els infants del grup “Els motoristes”, es mostraven signes d'afecte entre ells/es.	Aquesta satisfacció és deguda al compliment de l'objectiu plantejat: fer un dibuix conjuntament posant-se d'acord entre tots els membres. Aquest grup no va tenir cap problema d'entesa, i va evolucionar satisfactòriament durant tota l'activitat.

7. Conclusions

Després del transcurs del treball, és el moment de plasmar les conclusions que tancaran aquesta investigació.

En primer lloc, dir que s'ha de tenir en compte l'evolució notable de l'educació per a l'expressió artística a l'escola durant els últims anys. Si els mestres s'haguessin conformat en fer les coses com sempre, i no s'haguessin preocupat per anar millorant l'educació, no hauríem arribat allà on estem (tot i que crec que encara ens falta un llarg camí per arribar a la bona qualitat d'educació, reconec que la qualitat en l'educació ha augmentat i ho va fent mica en mica, perquè són moltes les persones que cerquen la fórmula, i no es rendeixen).

Les conclusions s'han dividit en dos blocs, per tal d' extreure un anàlisi més acurat en relació a els objectius i en relació a la hipòtesi.

a) En relació als objectius del treball.

Pel que fa al primer objectiu *“Comprovar que l'educació artística també pot ser una eina d'inclusió a l'escola”*, s'ha comprovat, gràcies a la l'experiència pràctica a l' escola, que les activitats d'educació artística, provoquen situacions d'ajuda i solidaritat amb els companys, moments que incrementen la unió i coneixença entre els companys/es, i com a conseqüència potencia la inclusió de l'aula, i per tant, també a l'escola. El treball cooperatiu a partir de l'art també ha permès observar aquest valor que té l'art a l'escola, ja que tots els infants han de lluitar per a un mateix objectiu i per aconseguir uns resultats satisfactoris s'han d'unir.

S'ha pogut comprovar que l'art, doncs, sí que ajuda a la inclusió a l'aula i a l'escola.

Pel que fa al segon objectiu *“Conèixer els beneficis de l'experimentació/exploració, i observar com aquests influeixen en l'aprenentatge dels infants”*. S'ha arribat a una conclusió que comparteixo amb Jové (JOVÉ, 2008:32):

“L'art hauria de ser un àmbit de llibertat, dedicat a utilitzar el “laboratori de la ment”. Segons ell, “l'artista tracta la seva ment com si fos un camp d'experimentació. Un camp d'experimentació en què treballa al voltant del món dels colors, les formes, els significats, les emocions estètiques...[...] la conducta artística demana que totes les funcions mentals (la percepció, la memòria, la imaginació, el pensament...) siguin activades amb extraordinària flexibilitat i fluïdesa. Amb àmplia llibertat”.

Per tant, s'ha de potenciar la creativitat i l'expressió artística. Alguns infants es van estranyar una mica quan el “Cargol Imanol” ens va proposar dibuixar amb pedres, ja que sortien dels models convencionals que normalment utilitzen per a l'expressió artística. És així, un motiu de millora per a l'educació, obrir la ment dels infants, obrir-los la mirada i treballar més a l'escola per a l'educació visual.

Tan amb la recerca teòrica com en la part pràctica, també s'ha comprovat que l'experimentació/exploració influeixen beneficiosament en relació a l'aprenentatge dels infants. L'experimentació aporta a els infants situacions on han de reflexionar, millorar la seva tasca, buscar alternatives i noves estratègies, formular hipòtesis, unes habilitats que milloren per suposat el desenvolupament de l' infants i els processos d'aprenentatge.

Pel que fa al tercer i últim objectiu, *“Veure els beneficis del treball cooperatiu com a mètode d'experimentació en l'art”*, en un principi m'angoixava pensar que amb un període curt de temps havia de fer un treball cooperatiu amb un grup classe real que no està acostumat a treballar de tal manera, pensava que no podria arribar a unes conclusions coherents respecte al tema, però després de la recerca teòrica i d'aquest treball, m'he tranquil·litzat ja que he conclòs que els mateixos experts parlen de paciència davant d'aquesta metodologia abans no es pot practicar del tot bé i que la metodologia no compleixi els seus objectius.

Sí que és veritat que amb els grups de P4 s'ha observat que alguns infants encara es troben en una etapa egocèntrica, i per tant, els ha costat més l'adaptació de les sessions de treball cooperatiu que s'han dut a terme, però he arribat a la conclusió que si més no, aquests infants han pogut viure, gràcies a les activitats proposades de treball cooperatiu, una introducció a aquesta metodologia.

b) En relació a la hipòtesi.

En relació a la hipòtesi *“L'Educació artística potencia la inclusió a les aules. Una via per potenciar aquest procés és l'aprenentatge i l'experimentació”*, a través d'aquest projecte puc afirmar que l'educació artística potencia la inclusió i que una de les vies és l'experimentació/exploració, ja que com s'ha comentat en el treball, aquesta metodologia provoca situacions que ajuden a potenciar la solidaritat, el respecte envers els altres, i per tant, ajuda en la unió del grup. Així doncs, també beneficia a la inclusió a l'aula i en conseqüència a l'escola.

A part de les conclusions en relació als objectius i a la hipòtesi, n'he extret d'altres que seguidament es presenten:

- Utilitzar un titella o personatge durant totes les sessions pràctiques, ajuda molt per entrellçar i fer de fil conductor de les diferents activitats, i serveix com a motivació per els infants.

- L'expressió artística en sí es pot considerar com una teràpia, i ajuda al desenvolupament de l'infant ja que les activitats artístiques provoquen processos mentals que anteriorment potser no s'han desenvolupat.

- Tothom és creatiu. En la part pràctica es va poder demostrar, ja que durant les activitats “Art amb pedres” no hi va haver cap infant que em demanés ajuda, tots/es mostraven estar còmodes amb les seves creacions.

- Tot i que no he trobat fonamentació teòrica que parlés del per què alguns infants es copien entre ells, he arribat a la conclusió que ho fan per seguretat, o per por a que el seu propi dibuix no agradi.

- El món és constantment canviant, no sabem quins canvis hi haurà i per tant, hem d'educar els infants a experimentar/explorar i potenciar la creativitat. Considero que l'educació artística fa que la persona utilitzi pensaments i habilitats que entrenen per aquesta contínua adaptació al món.

Davant l'experiència pràctica "Art amb pedres", el meu punt de partida era la sorpresa, el misteri que amaguen les petites coses. I un altre punt que m'ha agradat del meu treball pràctic, és el treball interdisciplinari que s'ha dut a terme, que mentre es treballava l'expressió artística, es va incorporar el treball de lecto-escriptura.

Finalment, m'agradaria expressar que tot i no haver pogut dur a terme un treball cooperatiu en totes les seves fases, els infants, amb aquesta petita introducció a aquesta metodologia, van demostrar que tenien les habilitats. Només de veure les cares d'alegria dels infants quan treballaven cooperativament (una nova manera de treballar per a ells/es), per a mi, ja va ser del tot satisfactori. Alguns infants però, es trobaven encara en una fase bastant egocèntrica. Haig de dir però que durant l'estada de pràctiques, encara que les activitats es treballin de forma individual, de manera indirecta, els infants ho fan, probablement degut a que el mestre no pot estar en tot moment per a tots ells i és molt habitual veure com entre companys treballen junts per aconseguir els objectius.

8. Reflexió final

Estic molt satisfeta perquè aquest treball m'ha permès endinsar-me i apropar-me en el que serà la meva futura professió. En relació al tema de recerca que s'ha tractat, considero que s'hauria de lluitar perquè l'expressió artística adoptés un altre valoració dins el currículum, però no només a l'Educació Infantil, sinó en totes les etapes de l'educació.

En relació a els propis processos d'aprenentatge que es desprenen de l'elaboració d'aquest treball, dir que en un inici, com que era el primer projecte d'aquestes dimensions dut a terme, vaig haver de començar amb la recerca d'informació per poder elaborar el marc teòric, tot i que era un tema que em motivava i interessava, mai havia tingut la oportunitat d'indagar-hi com ha estat en aquest cas. Un aspecte rellevant que m'agradaria destacar, és l'ajuda que m'ha proporcionat l'experiència viscuda als Serveis Educatius Municipals de Pistoia durant el període de pràctiques II, ja que s'ha de dir que és un tema molt treballat en aquella regió, i aquest fet m'ha facilitat extreure'n idees per poder-les dur a terme a l'escola catalana i desenvolupar el projecte.

Vincular aquest treball a la menció d'atenció a la diversitat, i realitzant les activitats pràctiques, m'ha apropat al concepte d'inclusió, i m'ha verificat que l'art és una eina inclusiva, i proporciona la igualtat d'oportunitats, responant a les necessitats de cada un d'ells. Des d'un inici, les mestres em van comentar que era una proposta molt atrevida per tal i com estaven acostumats a treballar els infants. Tot i així, van apostar per l'experiència, i em van donar suport en tot moment. Al final, totes ens vam sorprendre dels resultats aconseguits.

Finalment, vull donar les gràcies a tothom que ha fet possible la realització d'aquesta recerca. Agraïxo especialment a la meva tutora de pràctiques, l'Eulàlia Collelldemont, la seva dedicació, amb la qual m'ha donat eines per anar resolent dubtes durant el meu treball, fent-me sentir capaç i recolzada. També agrair a l'equip docent de l'escola Joan XXIII, per oferir-me la oportunitat de realitzar la part pràctica que ha ajudat a fonamentar el meu treball.

9. Bibliografia

Bibliografia citada:

- ACASO, M. (2010). *La educación artística no son manualidades. Nuevas prácticas en la enseñanza de las artes y la cultura visual*. Madrid: Catarata.
- ALDÁMIZ-ECHEVARRÍA.(2000). *Com ens ho fem? Propostes per educar en la diversitat*. Barcelona: Editorial Graó.
- BOQUÉ, M.C. (2003). *Cultura de mediación y cambio social*. Barcelona: Gedisa
- CANIMAS, J. (2008). *Educació i conflictes interculturals*. Barcelona: Eumo Editorial.
- COLLELLDEMONT, E. (2002). *Educació i experiència estètica*. Barcelona: Eumo Editorial.
- DOLCI, M. (2003). *Temes d'infància*. Barcelona: Rosa Sensat.
- FREELAND, C. (2003), *Pero ¿esto es arte?*. Cátedra: Madrid.
- GRAEME, F. (1996). *Arte, educación y diversidad cultural*. Barcelona.
- JOVÉ, J. (2008). *Art i educació. Cartes a uns mestres*. Lleida: Universitat de Lleida.
- SLAVIN, R.E. (1980). *Cooperative Learning. Review of Educational Research. Vol.50. N.2.*
- TOLSTOI, L. (2012). *¿Qué es el arte?*. Valladolid: Maxtor.

Bibliografia consultada:

- AGELET, J. [et.alt]. (2001). *Estrategias organizativas de aula. Propuestas para atender la diversidad*. Barcelona: Editorial Graó.
- BENLLOCH, M. [et.alt].(2002). *Com fer escola de tots i per a tots*. Barcelona: Temes d'in-fàn-ci-a.
- BOSCH, E [et.alt]. (1999). *Fer plàstica un procés de diàlegs i situacions*. Barcelona: A.M. Rosa Sensat.
- BRAY, Susan. "L'educació inclusiva: definició, context i motius*". *Suports*, 2001, vol 5, número 1, pàgina 18-25.
- COMPANY, M (1997). Una escola per a tots. *La socialització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques*. Barcelona: Edicions 62.
- ECHEITA, G (2006). *Educación para la inclusión o educación sin exclusiones*. Madrid: Narcea.
- HERNÁNDEZ, F. *Repensar la educacion de las artes visuales*. Cuadernos de pedagogía, nº 264(1997). P. 35-39.
- JOHNSON, D W., JOHNSON, R. T. i HOLUBEC, E. J. *El aprendizaje cooperativo en el aula*. Buenos Aires: Paidós. 1999.
- Projecte de direcció de l'escola Joan XXIII (2012). Hostalets de Balenyà.
- PUJOLÀS, P; [et.alt].(2006). *Cap a una educació inclusiva. Crònica d'unes experiències*. Vic: Eumo Editorial.

Webgrafia:

- AINSCOW,M [et. al].(2000). *"Index for inclusion"* [en línia]. *Desenvolupar l'aprenentatge i la participació a les escoles*. Londres: Centre for Studies on Inclusive Education en col·laboració amb: Centre for Educational Needs, University of Manchester, Centre for educational Research, Canterbury Christ Church University College. Disponible a: < <http://xtec.cat/crp-baixebre/escola%20inclusiva/Index%20for%20inclusion.pdf>>. [Consulta: 7 de novembre de 2012].
- COLLADOS, E. (2007). *Anàlisi i experimentació d'actuacions per la millora de l'educació artística a l'escola secundària obligatòria*. [en línia]. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Disponible a: < <http://www.xtec.cat/sgfp/licencies/200607/memories/1562m.pdf>> [consulta: 11 d'abril de 2013].
- COMUNE DI PISTOIA. *Carta dei Servizi Educativi* [en línia]. Pistoia: Il comune.. Disponible a: <http://www.comune.pistoia.it/servizi_educativi/carta_servizi_testo.htm> . [consulta: 25 d'abril de 2013].
- GENERALITAT DE CATALUNYA. Departament d'Educació(2008). *Currículum. Segon Cicle (Parvulari)*. [en línia].Barcelona: Servei de Comunicacions i Publicacions. Disponible a: <http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/5fafc944-5584-416c-b923-5852eb00548a/presenta_infantil_2ncicle.pdf> [Consulta: 1 d'abril de 2012].
- GENERALITAT DE CATALUNYA. Departament d'Educació(2012). *Currículum i orientacions. Educació infantil primer cicle*. [en línia].Barcelona: Servei de Comunicacions i Publicacions. Disponible a: <<http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/bfd2cd16-10d5-4103-aba2-ee9744b2399d/Curriculum%20Infantil%200-3.pdf>> [Consulta: 29 de març de 2012].

- SÀNCHEZ, S. (2013). *Creativitat i innovació, claus de la nova educació. Deu experts en educació reclamen un canvi radical de paradigma a les escoles*. [en línia]. Barcelona: Diari ARA.cat. Disponible a: http://www.ara.cat/premium/tema_del_dia/Creativitat-innovacio-claus-nova-educacio_0_913708685.html>. [consulta: 6 d'abril de 2013]